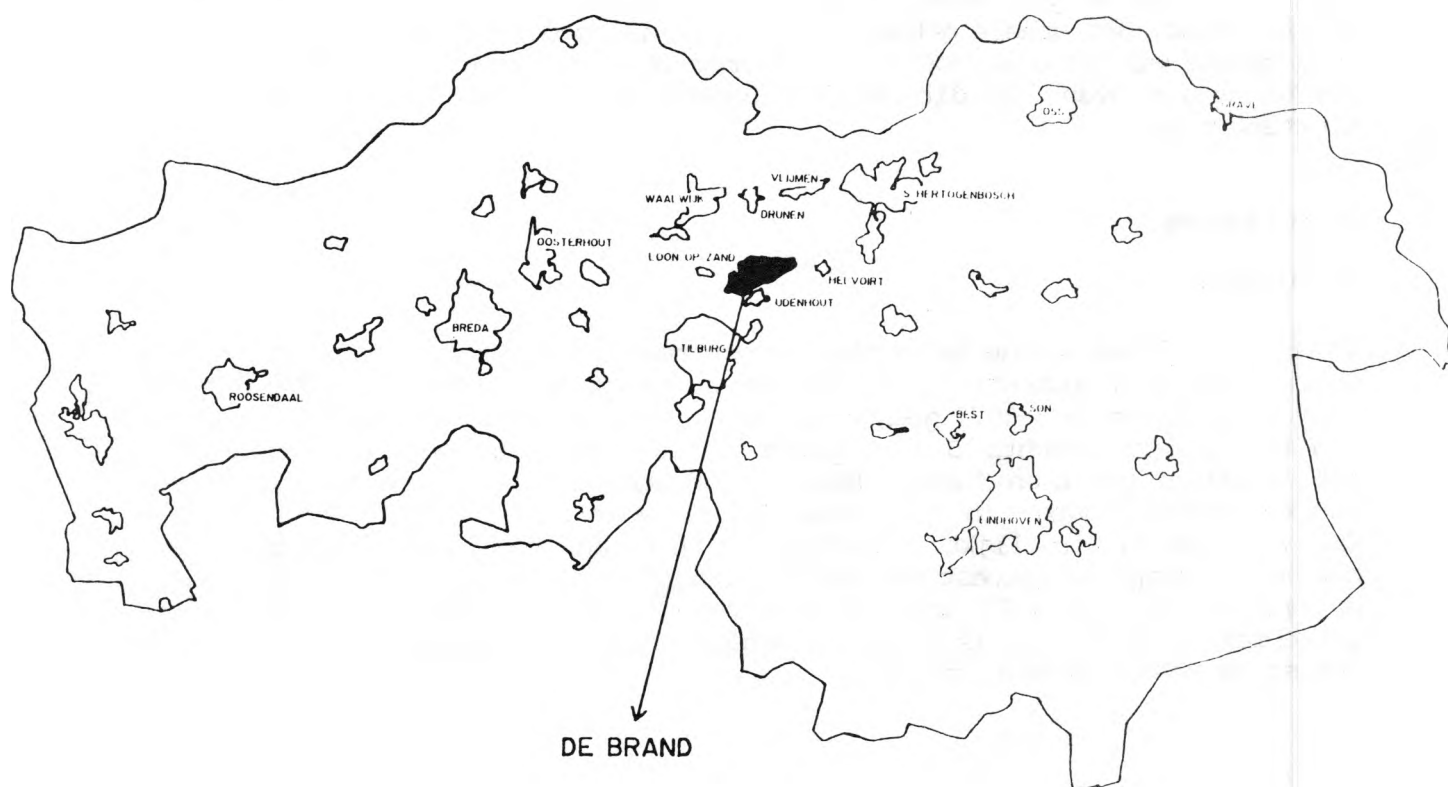

BROEDVOGELS VAN DE BRAND

Inleiding

Ten zuiden van, en grenzend aan de Loonse- en Drunense Duinen (fig 1) ligt in een breed en nat beekdal, een van de laatste restanten van het vroegere typische Brabantse broekboslandschap. Een deel van dit kleinschalige landschap is in eigendom en beheer van het S.B.B. Dit eigendom breidt zich langzaam uit, doordat regelmatig kleine stukjes door het S.B.B. worden verworven.

Voor het huidige eigendom wordt een beheersplan voorbereid, waarvoor een aantal onderzoeken worden uitgevoerd. Het karteren van de avifauna is hiervan een onderdeel.

Van dit gebied zijn verschillende broedvogelinventarisaties bekend (van Poppel 1975-1976-1977 en 1984, Retel-Helmrich 1980 en van Eck 1987).

Gebiedsbeschrijving

"De Brand" is een verzamelnaam voor een mozaiek van grotere en kleinere landschapselementen zoals droge- en natte loofbossen (broekbossen), naaldbossen, singels, struwelen, hooilandjes, cultuurgraslanden en rietland en is totaal ca 1000 ha groot (fig. 2). Door het gebied lopen twee (gekanaliseerde) beken: De Zandley en de Zandkantse Ley.

In dit landschap komen met name natte leem- en veenbodems voor alwaar zich broekbos en rietland heeft ontwikkeld. Op de hogere dekzandopduikingen komt plaatselijk naaldbos (kleine oppervlakten) en eikenbos voor.

Zowel voor de avifauna, de flora alsmede voor de insecten, voor amfibieën en reptielen (o.a. de zeldzame Boomkikker) is het gebied De Brand van grote betekenis.

Methode van onderzoek

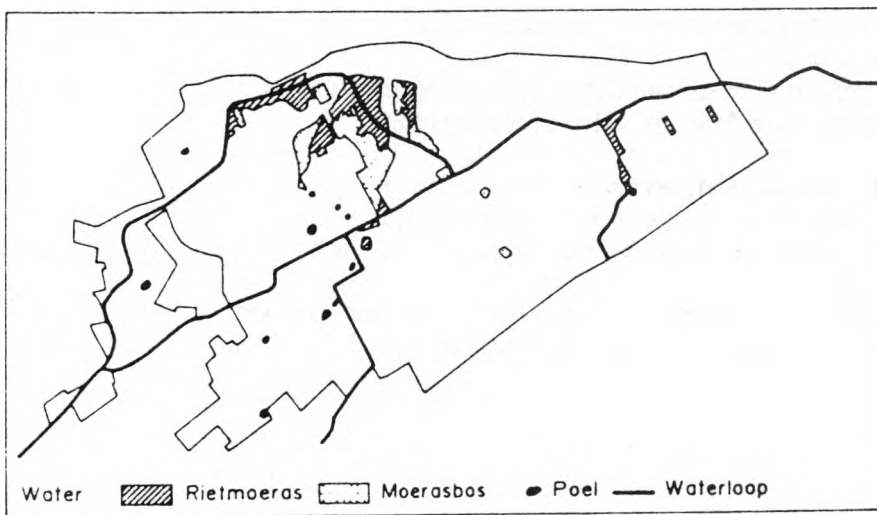
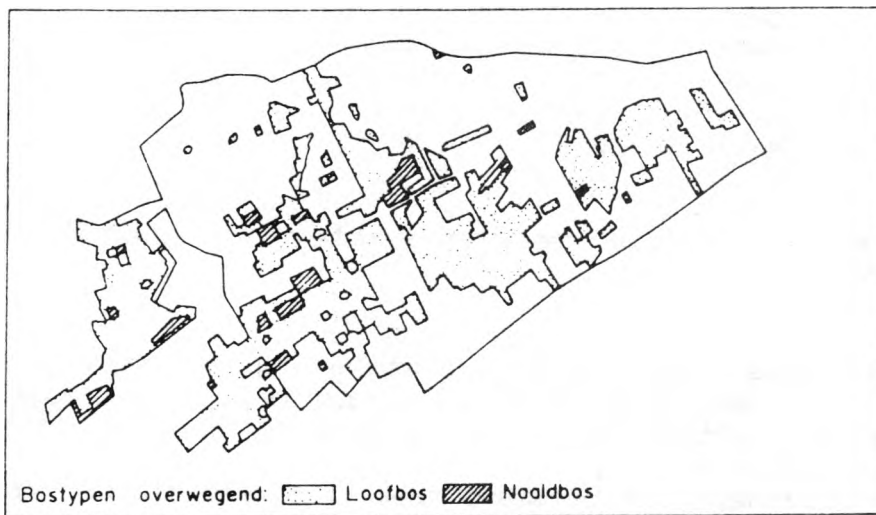
Naast bestudering en analyse van de bestaande gegevens is De Brand gekarteerd middels de zogenaamde uitgebreide territoriumkartering (Hustings e.a., 1985). Dat wil zeggen dat het gebied meerdere keren per jaar wordt bezocht en alle (territorium-) indicerende waarnemingen worden genoteerd, zodat de territoria naderhand kunnen worden bepaald. De bezoekdata worden zodanig gekozen dat de trefkans van alle soorten, dus ook de probleemsoorten, zo groot mogelijk is. Gezien de bestaande kennis en ervaring is dit de beste en meest betrouwbare methode om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de broedvogelbevolking van De Brand. Het gehele gebied van 1000 ha is op deze wijze gekarteerd.

De gegevens van het onderzoek zullen binnenkort uitgebreid in een SBB-rapport worden weergegeven. In dit artikel beperk ik mij tot enkele soorten en soortengroepen.

Resultaten

ROOFVOGELS

In de 70-er jaren daalde het aantal broedparen uit deze soortengroep door het gebruik van landbouwbestrijdingsmiddelen sterk. Zo ook in De Brand. Van Poppel vond in de jaren 1975-1977 geen enkel broedgeval van Havik en Sperwer terwijl van de Buizerd slechts 3 broedparen in 1976 en 2 paren in 1977 werden aangetroffen. Havik en Sperwer hebben zich weer enigszins hersteld van deze sterke achteruitgang. In 1984 broedden er weer 2 paren Havik en 3 paren Sperwers. De Buizerd lijkt in aantal toe te nemen. Mogelijk echter is er in het verleden sprake geweest van ondertelling door onvoldoende lokaliseren van de nesten. Ook in 1987 was dat nog zo (1 tot 4 paren). In 1988, toen uitgebreid naar nesten is gezocht, werden 7 paren vastgesteld. Van 5 paren werden de nesten gelokaliseerd.

De andere 3 roofvogelsoorten zijn op ongeveer hetzelfde niveau gebleven of zijn in aantal afgenomen.

Wespendief en Bruine Kiekendief hebben in De Brand kennelijk weinig te lijden gehad van de crisis in de jaren 70. Dit geldt ook voor de Boomvalk, waarvan het aantal pas na de crisis is afgenomen.

Het overzicht (tabel 1) geeft een beeld van het populatieverloop van de in De Brand voorkomende roofvogels en uilen.

Tabel 1. Overzicht roofvogels en uilen in De Brand

Soort	1975-1977*	1980	1984	1987	1988
Wespendief	1-2	1	1-2	2	2
Br. Kiekendief	1	1	1-2	1	1
Havik	0	0-1	2	2	1
Sperwer	0	1	3	1-3	3
Buizerd	2-3	3	1	1-4	7
Torenvalk	11-12	3	1	2-4	3
Boomvalk	2-3	1	1-2	1	1
Steenuil	4-6	1	0	1	0
Bosuil	1	0-1	5	5	5
Ransuil	14-17	2	0	2	1

* In deze kolom (1975-1977) is steeds het hoogste aantal broedparen uit deze jaren aangegeven.

De meeste roofvogels zijn voor hun voortplanting en voedselvoorziening afhankelijk van het bos. De geschiktheid van het bos voor roofvogels hangt sterk samen met de leeftijd van het bos, alsmede de variatie in het bos of tussen de bossen (bosstructuur).

De grote gevarieerdheid van De Brand maakt het mogelijk dat nogal wat roofvogelsoorten hier voorkomen.

Het beheer van dit staatsnatuurreservaat wordt mede gericht op de vergroting van de bosstructuur.

Een probleem echter vormen de intensief gebruikte cultuurgronden en de abrupte overgangen tussen het bos en die cultuurgrond.

Goed ontwikkelde boszomen, alsmede kruidenrijke graslanden (kleine zoogdieren, kevers, grote insecten e.d.) komen nauwelijks voor. Al deze factoren bepalen mede het voedselaanbod voor de roofvogels, en het aantal dat succesvol in De Brand kan broeden.

Achteruitgang van de Steenuil moet vooral worden gezocht in het verdwijnen van broedgelegenheid (oude schuren, knotwilgen e.d.).

MOERASVOGELS

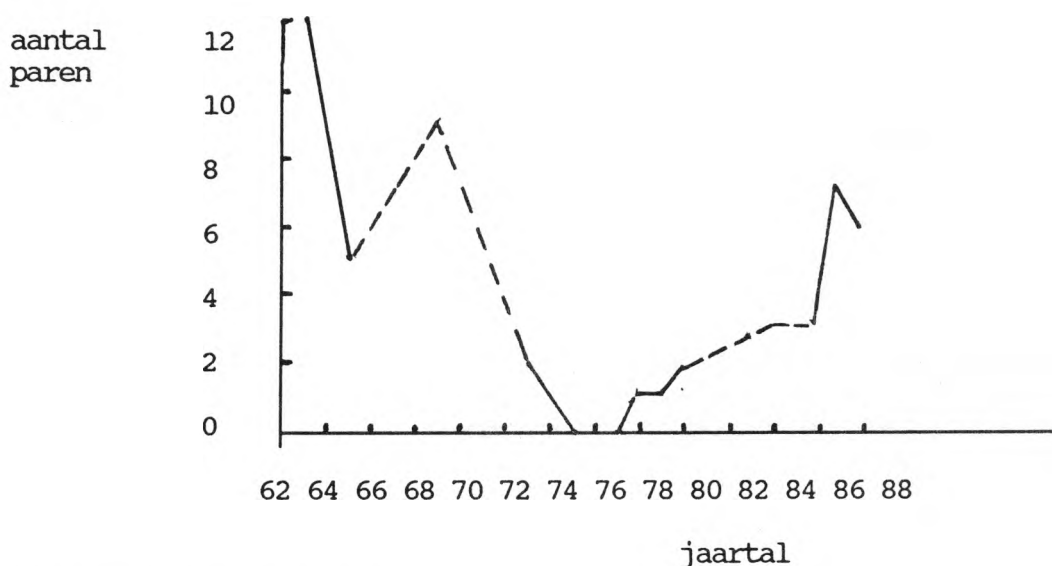
Gemakshalve wordt de groep vogels die voorkomen in het rietland (16 ha) en in het wilgenstruweel gerekend tot de groep van de moerasvogels.

In het centrale deel van De Brand komt een fraaie gradient voor van hoogopgaand loofbos (Zomereik en Populier), broekbos (Wilg en Els) en rietland (eenjarig en overjarig). Deze gebiedsovergang blijkt een uitstekend broedbiotoop voor de Bruine Kiekendief, de Waterral, het Porseleinhoen, de Blauwborst en de Rietgors. De Grote karakiet komt nog niet voor, en het Porseleinhoen is nog geen vaste bewoner van het rietland.

De Waterral vertoont, zonder aanwijsbare redenen, sterke schommelingen in het aantalsverloop. In 1975-1977 0-8 paren, in 1980 1 paar, in 1984 8, in 1987 1 tot 2 en tenslotte in 1988 3 paren. Mogelijk zijn deze schommelingen een gevolg van plaatselijke factoren of van strenge winters (1980 en 1987).

De Blauwborst lijkt zich na de sterke achteruitgang (12 paren in 1963, 1 paar in 1974) weer te herstellen. Zie figuur 3.

Figuur 3. Blauwborst in De Brand, 1963-1988

BOSVOGELS/BOSRANDVOGELS

Vier soorten bosvogels, te weten de Wielewaal, de Nachtegaal, de Tortelduif en de Houtsnip zijn karakteristiek voor De Brand. Om minder goed verklaarbare redenen vertoont de populatieomvang sinds 1975-1977 nogal wat schommelingen.

Tabel 2. Overzicht bos- en bosrandvogels in De Brand (1975-1988)

Soort	1975-1977	1980	1984	1987	1988
Houtsnip	8-11	6	10	8	15
Nachtegaal	83-105	40	52	41	54
Tortelduif	39-74	15	17	30	21
Wielewaal	21-22	9	14	18	20

De vier genoemde soorten komen vooral voor in hoogopgaand loofbos met een goed ontwikkelde struiken- en kruidlaag. Voor Nachtegaal, Tortelduif en vooral Houtsnip is een dichte humuslaag en een vochtige bodem van groot belang. Juist in bovengenoemde loofbossen blijkt de kruidlaag het beste te zijn ontwikkeld (Nachtegaal). De Tortelduif zoekt zijn voedsel vooral op open plekken in het bos. De Wielewaal echter leeft vooral in de kruinen van de bomen.

Wat opvalt is dat de Nachtegaal sinds 1978 sterk achteruit gaat en dat de populatieomvang zich nu stabiliseert. Die achteruitgang is mogelijk toe te schrijven aan de situatie in de overwinteringsgebieden. Eenzelfde theorie geldt voor de Tortelduif. Hoge dichtheden in De Brand bereikt de Wielewaal. Het lage aantal in 1980 is niet te verklaren.

De Houtsnip is een moeilijk te inventariseren soort. Daarom kan aan de betrouwbaarheid van de gegevens (tot en met 1987) worden getwijfeld. Het voor de Houtsnip "optimale" biotoop komt in De Brand volop voor.

Naast de vier genoemde karakteristieke soorten komen er uiteraard meer bosvogelsoorten voor, bijvoorbeeld de Boompieper en de Boomklever.

De Boompieper heeft een aantal jaren niet in De Brand gebroed. In 1956 telde H.J. Over liefst 8 paren op 50 ha bos- en kapvlakte. Tussen 1975 en 1984 is de soort niet als broedvogel in De Brand vastgesteld. In 1987 en in 1988 broedde de soort er weer, echter wel in een laag aantal, respectievelijk 4 paren en 1 paar. Een vergelijkbaar gebied als De Brand vertoont het nabijgelegen Brokkenbroek. In dit bos bedraagt het percentage oud loofbos (net als in De Brand) 50 tot 60 % terwijl in De Brand 15-20 % oud loofbos voorkomt. De oppervlakte bedraagt respectievelijk 80 (De Brand) en 25 ha. Een soort die sterk aan oud loofbos is gebonden is de Boomklever. De verschillen tussen De Brand en het Brokkenbroek zijn frappant:

De Brand	3 paren in 1988
Brokkenbroek	16 paren in 1988

De Boomklever heeft bovendien in de jaren 1975-1977 niet in De Brand gebroed. Wel in 1987 en in 1988. In 1987 0-1 paar en in 1988 3 paren. Tot slot nog een overzicht van een aantal niet genoemde bosrandvogels.

Tabel 3. Overzicht overige bosvogels in De Brand (1975-1977)

Soort	1975-1977	1980	1984	1987	1988
Holenduif	12-15	8	18	19	29
Groene Specht	5-8	1	1	4	10
Zwarte Specht	1-2	1	0	3	3
Kl. Bonte Specht	0	2	?	4	17
Gr. Vliegenvanger	2-7	10	6	16	37
Bonte Vliegenvanger	0	0	0	0	3
Boomkruiper	27-34	25	63	44	91

VOGELS VAN DE CULTUURGRONDEN

Het aanleggen van houtsingels, het wegwerken van achterstallig onderhoud, het opzetten van water e.d. zijn vrij eenvoudige, snel te realiseren maatregelen. Aantalsontwikkeling van bijvoorbeeld Watersnip, Geelgors en Grasmus wijzen tot nu toe niet op een verbetering van hun leefgebied. Het SBB heeft nog pas een

gering deel van de oppervlakte cultuurgrond in beheer. Wellicht zal het aantal broedparen van Geelgors en Watersnip hetzelfde niveau kunnen bereiken als in 1975-1977.

Tabel 4. Vogels van de cultuurgraonden in De Brand (1975-1988).

Soort	1975-1977	1980	1984	1987	1988
Watersnip	5-6	2	0	0-2	0
Geelgors	5-7	2	0-1	0	0
Grasmus	42-43	30	14	27	27
Patrijs	3-10	1	1	4	1
Scholekster	0-2	0	2	3	3
Kievit	10-21	10	27	9	17
Wulp	0-1	1	0-2	3-4	2
Koekoek	17-18	7	16	11	20
Veldleeuwerik	4	10	0	1	0
Rietgors	36-42	20	29	13	19

Conclusies

- De Brand is erg rijk aan vogels en heeft door de grote afwisseling binnen het gebied grote potenties om zich verder als broedgebied voor vogels te ontwikkelen.
- Pas wanneer grotere aaneengesloten delen zijn verworven en als natuurgebied worden beheerd, pas dan zal, naar verwachting de populatieomvang van een aantal soorten sterk kunnen toenemen.

Andre van Eck
Adres: SBB
Postbus 1180
5004 BD Tilburg

Literatuur

- Poppel, A. van, De avifauna van De Brand en aangrenzend bosgebied in de gemeente Udenhout. (1975)
- Idem (1976)
- Idem (1977)
- Poppel, A. van, Broedvogelinventarisatie in De Brand SBB-Tilburg. (1984)
- Retel Helmrich van, Broedvogelinventarisatie in De Brand. (1980)
- Eck, A. van, De Brand, een oriënterende broedvogelinventarisatie. SBB Tilburg. (1987)
- Eck, A. van, Broedvogels van De Brand (prep.) SBB-Tilburg. (1989)